

PERICAREŽERACIREP: ALITERACIJA KOT ZVOČNA FIGURA IN KOT VERZNOORGANIZACIJSKI PRINCIP

Dušan Ludvik, Aliteracija in aliteracijski verz; Literarni leksikon, Študije, Sedemnajsti zvezek, Državna založba Slovenije, 1982, 71 str.

Naj mi ne zamerijo bralci, avtor knjige, ki bi jo rad priporočil v branje, otroci, ki so si sami izmislili stavek, ki se v slovenščini bere naprej in nazaj enako, »ohojevci«, ki so po vsi priliki odraščali na podobnih dvoriščih kot jaz in so z njim naslovili eno izmed pomembnejših programskih publikacij, da sem si za naslov tega zapisa izbral prav to formulacijo in ne kakšne druge; v zagovor naj povem, da je prav pripravna: slovenskemu ušesu zveni namreč kot aliteracijski (po Ludvikovi shemi AAAA) verz, ki je hkrati tudi metričen (jamski osmerek), in na obe kategoriji se obravnavana knjiga na strani 11 neposredno sklicuje, skozi ves svoj obseg pa ju povezuje, razlaga in opisuje njuno součinkovanje.

In že smo vstopili skozi stranska vrata z dvorišča naravnost v učilnico, in čas je, da se z vso resnostjo in brez pridržkov vprašamo, kakšne in katere jezikovne prvine, v katerih jezikih in kakšnih pesniških položajih postajajo verzotvorne. Kar zadeva aliteracijo, je reč dokaj zapletena: kot ponavljanje soglasnikov ali soglasniških skupin v vzglasno-prednaglasnih položajih besed, ki tkejo verz, aliteracija namreč ne sodi v elementarno fonetično pritličje, kjer so lepo razporejene kamrice dolgih in kratkih, naglašanih in nenaglašanih zlogov, ki se na osnovi opozicij oblikujejo v metrična zaporedja, ta pa se napolnjena s slovarskimi in skladenjskimi enotami ponujajo bralcu (in poslušalcu) kot verz, temveč sestopa z nadstropja zvočnega slikanja z namenom, da bi pomagala germanskemu (natančneje staronordijskemu) naglasnemu verzu, da bi bil tudi zvočno (in ta verz je bil prej govorjen in pet kot pisan) zaznavneje urejen in se oblikovalcu in porabniku laže vtisnil v spomin. Mehanizem tega »vtiska« izraža Ludvikova definicija aliteracijskega verza natančno, jedrnato in kompetentno:

»Aliteracija je pri vseh narodih, ki jo poznajo, glasovna figura. V germanskem verzu je opora spominu, ustvarja ritmično valovanje in njegov vrh, ima povezovalno (združevalno) funkcijo v periodi, ki jo ustvarja. Aliterirani začetni glasovi v verzem okviru se imenujejo sovzglasniki (nemško Stab, staronordijsko Stafr). Sovzglasnik mora stati v zlogu, ki je korensko (tj. zelo močno) naglašen, zato praviloma stoji na 'krepkem', tj. na metrično poudarjenem mestu znotraj verznega okvira. Z aliteracijo so poudarjene ritmično in vsebinsko najbolj pomembne besede v verzu« (str. 15).

Izhaja namreč iz jezikovnega gradiva, iz katerega se tke verzno besedilo, opozarja na inicialnost sredstva, njegovo determiniranost in fakultativnost, in kar je najbolj pomembno: verzotvorno gibalno poimenuje z izrazom, ki korenini v slovenskem jezikoslovnem in književnoteoretičnem izročilu, hkrati pa je svež in terminološko enopomenski, tako da je brez pretiravanja mogoče zapisati, da je ta definicija morda največji dosežek povojne slovenske verzologije. Njena dobra stran je tudi aplikativnost: z njo razlaga Ludvik germansko gradivo, pojasnjuje in popravlja marsikatero nejasnost ali nepopolnost v interpretaciji aliteracije kot verznooblikovalnega sredstva in osvetljuje (številčno zelo skromni) slovenski izvirni aliteracijski verz.

Kot je skromno slovensko izvirno pesništvo v aliteracijskem verzu, je pičila tudi slovenska teorija o njem: vedno je v službi dokazovalnega ali razlikovalnega gradiva (takó v

Grafenauerjevih rekonstrukcijah najstarejšega slovenskega verznege oblikovanja), interpretacije izvirnega ali prevedenega slovenskega pesniškega besedila (Kidrič, Šifrer, Debeljak, Hofman) ali pouka književne teorije v okviru slovnice (Breznik, Toporišič), vede o književnosti (Ocvirk, Trdinova, Novakova, Kmecl) ali umetnosti recitiranja (Tiran). Prav zato je zelo pomembno poglavje *Recepcija teorije na Slovenskem*, ki zaradi omejenega stanja v stroki v marsičem bistveno dopolnjuje razdelek *Aliteracijski verz na Nemškem*: v mislih imam Ludvikovo bleščečo diskusijo s teoretičnimi zapažanji piscev, katerih dela je imel v svoji knjižnici Matija Čop: gre za rekonstrukcijo verznooblikovalnega nazora na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja in kvalificirano interpretacijo dejstev s sodobnega teoretičnega zornega kota, kakršnega si je izoblikovala misel, ki je izjemno natančno zapisala uvodno definicijo. In čeprav bi se morda zdela ocena Čopovega mesta v slovenski teoriji aliteracijskega verza le nekoliko pretirana:

»Čop je prvi znanstveno podkovani poznavalec aliteracijskega verza na Slovenskem. Nihče za njim ga ni dosegel« (str. 42),

je poglavje, o katerem govorimo, pomemben prispevek k zgodovini evropskega obzorja slovenske ne le verzološke, temveč splošno kulturne misli.

Ker slovensko pesništvo – razen ene izjeme (Hicingerjevega besedila *Novo in staro*; Ludvik citira in interpretira odlomke na straneh 42–44) – aliteracijskega verza ne pozna, se avtor loteva pregleda (naključnih in hotenih) aliteracij v slovenski književnosti od Brižinskih spomenikov naprej. Pri tem ni dragocen samo podatek, da je v slovenskih merjenih (večinoma zlogovnonaglasnih) verzih devetnajstega in prve polovice dvajsetega stoletja vsak osmi do deseti aliteriran (pri Prešernu je aliteriranih 15,5 % vseh verzov, pri Jenku 10 %, pri Gregorčiču 16 %, pri Ketteju 9,5 %, pri Gradniku 15,5 %, pri Kosovelu 11 %), temveč in predvsem opozorilo na pesniški kontekst, v katerem se aliteracija pojavlja: pri Gradniku je to, kot opaža Ludvik na strani 60, »značilni aliteracijski seštevalni obrazec: slast in sila; topi in tihi; vem in vidim; zrak in zid; žamet in žida«.

Po vsem povedanem Ludvikova knjiga ni samo zgledna literarnoteoretska študija, kakršne prinaša Literarni leksikon, temveč tudi spodbuda za marsikakega slavista, ki se ukvarja z najnovejšim slovenskim pesništvom, da bi se lotil opisa in interpretacije aliteracije kot gibala pesniškega eksperimenta v povojnem slovenskem avantgardnem pesništvu, in etnologa, da bi raziskal in opisal, kakšna je njena funkcija v otroških izštevankah in jezikovnih zabavah.

Tone Pretnar
Jagelonska univerza v Krakovu

OBDOBJE ROMANTIKE V SLOVENSKEM JEZIKU, KNJIŽEVNOSTI IN KULTURI

Tipološka problematika ob jugoslovanskem in širšem evropskem kontekstu, Mednarodni simpozij v Ljubljani od 26.–28. junija 1980, Obdobja 2, 1981

Prvi knjigi Obdobji – razsvetljenstvu – je 1981 sledil zbornik šestintridesetih referatov z mednarodnega znanstvenega simpozija o romantiki, ki je bil prirejen kot poseben delovni program in dopolnitev vsakoletne poletne slovenistične šole za tuje slaviste. S prispevki se je na simpoziju zbrala vrsta znanih domačih in tujih slavistov, ki so z dokaj različnih